Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta

Katedra klasických jazykov

ZÁKLADY KLASICKEJ GRÉČTINY I.

JOZEF KORDOŠ

TRNAVA 2017

Základy klasickej gréčtiny I.

© Mgr. Jozef Kordoš, PhD.

Recenzenti: Doc. Mgr. Erika Brodňanská, PhD.

Mgr. Mgr. Barbora Machajdíková, PhD.

Elektronické vydanie.

Vydala: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

Rok vydania: **2017**

ISBN 978-80-568-0018-8

OBSAH

Úvod.	Grécky jazyk a grécka literatúra. O týchto skriptách. Ďalšia literatúra.	**2**
1. lekcia	Písmo, výslovnosť, prízvuk, interpunkcia. Čítanie a písanie.	**6**
2. lekcia	II. deklinácia, maskulína oxytoná, paroxytoná a properispómená. Člen. Slovesá a konjugácia.	**12**
3. lekcia	II. deklinácia, proparoxytoná a neutrá. Mediopasívum, indikatív, imperatív a infinitív prézenta mediopasíva. Deponentné slovesá.	**19**
4. lekcia	I. deklinácia, v singulári je η alebo α purum. Trojvýchodné adjektíva I. a II. deklinácie, adverbiá. Indikatív imperfekta aktíva a médiopasíva. Člen a vetné členy, prívlastkové a doplnkové postavenie.	**23**
5. lekcia	I. deklinácia, jα kmene, maskulína I. deklinácie. Feminína II. deklinácie. Indikatív a infinitív futúra akt. a med. samohláskových slovies.	**29**
6. lekcia	Slovesný spôsob: konjunktív prézenta aktíva a mediopasíva, optatív prézenta (a futúra) akt. a mediopasíva. Účelové vety. Dvojvýchodné adjektíva. Vzťažné zámeno.	**33**
7. lekcia	Infinitív a infinitívne väzby. Infinitív úsudkový. Infinitív želací (dynamický).	**38**
8. lekcia	III. deklinácia, záverové kmene (velárne, labiálne a dentálne). Futúrum slovies kmeňov záverových (velárnych, labiálnych a dentálnych).	**42**
9. lekcia	III. deklinácia, kmene -ντ. Particípium prézenta aktíva a mediopasíva. Particípium futúra. Particípium spojité a nespojité. Genitív absolútny.	**48**
10. lekcia	III. deklinácia, kmene plynné na –λ, -ϱ. Ablaut. Kvantitatívny a kvalitatívny ablaut. Aorist II. (silný). Podmienkové súvetie, ireálna forma.	**53**
11. lekcia	III. deklinácia, kmene nazálne. Číslovka εἷς, μία, ἕν. Opytovacie zámeno τίς, τί. Neurčité zámeno a zámeno nepriamo opytovacie. Aorist sigmatický (slabý) slovies samohláskových a záverových.	**58**
12. lekcia	Opakovanie. *περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Ἀρχιδάμου καὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ συμφόρας.*	**64**
Grécko - slovenský slovník		**66**

ÚVOD.

I. Grécky jazyk a grécka literatúra.

Pod pojmom klasická gréčtina rozumieme jazyk, ktorý vo svojej písanej forme slúžil predovšetkým literárnej komunikácii po dobu viac než dvoch tisícročí ľuďom rôznej kultúrnej aj etnickej príslušnosti pochádzajúcim z rôznych končín oblasti, v ktorej sa rozvíjala a premieňala kultúra a civilizácia antického stredomoria. Grécky jazyk a jeho rôzne podoby či už z pohľadu jazykovej diachrónie (čiže jeho premeny v jednotlivých obdobiach), alebo synchrónie (stav v jednom konkrétnom vývojovom štádiu) nám sprostredkúvajú pamiatky literárneho aj neliterárneho charakteru. Kľúčovú úlohu však hrá predovšetkým bohatá literárna tradícia, ktorá obsahuje vynikajúce diela v podstate všetkých literárnych žánrov a autorov svetového významu, preto vývoj a význam gréckeho jazyka bude najlepšie načrtnúť na pozadí jej dejín.

Najstaršie doklady gréckeho jazyka spadajú do 2. tisícročia pred Kristom a spájajú sa s existenciou krétsko - mykénskej civilizácie. Kým krétska, zvaná tiež minojská civilizácia sa rozvíjala predovšetkým na ostrovoch východného stredomoria a je charakteristická rozsiahlymi v podstate neohraničenými palácmi, mykénska sa rozvíjala na pevnine (tým sa myslí juh Balkánskeho polostrova a predovšetkým Peloponézsky polostrov) a jej príslušníci opevňovali svoje mestá masívnymi hradbami (tzv. kyklopské murivo). Z tohto obdobia máme k dispozícii len pamiatky neliterárneho charakteru. Jazyk tejto civilizácie nazývame mykénska gréčtina, písmo, ktoré sa v tomto období používalo, sa nazýva lineárne písmo B. Ide o slabičné písmo, ktoré sa podarilo rozlúštiť až v polovici dvadsiateho storočia anglickému bádateľovi Michaelovi Ventrisovi. Predchodcom tohto písma je piktografické lineárne písmo A, ktoré sa podarilo čiastočne rozlúštiť, jazyk sa však určiť nepodarilo.

Zánik krétsko - mykénskej civilizácie sa kladie do súvisu s ničivým výbuchom vulkánu, ktorý zničil väčšiu časť ostrova Théra (dnes Santorini), ale aj s prienikom nových etník, predovšetkým kmeňa Dórov okolo r. 1200 pred Kristom. Dórovia boli v tom čase na nižšom stupni civilizačného vývoja ako Achájci, predstavitelia pôvodnej mykénskej kultúry, je však veľmi pravdepodobné, že pôvodné a predtým veľmi vyspelé centrá mykénskej kultúry našli už opustené. Okrem iného sa pokles kultúrnej úrovne prejavuje aj tým, že až do 9. storočia pred Kristom nemáme doklady o používaní a znalosti písma. Pretože z tejto etapy gréckych dejín neexistujú prakticky žiadne písomné doklady, nazýva sa *obdobím temna*.

Niekedy v priebehu 9. storočia pred Kristom Gréci (podľa tradície) prevzali od Feničanov hláskové písmo, ktoré prispôsobili svojim potrebám. V tomto období už možno na základe zachovaného materiálu rozlíšiť štyri skupiny dialektov, jednotný jazyk však neexistoval. Reprezentujú ich **iónsko-attický** dialekt, ktorým sa rozprávalo v Malej Ázii a na ostrove Euboia (iónsky) a v Attike (atticky), ďalej **arkadsko - cyperský**, ktorým sa rozprávalo v Arkádii a na Cypre, potom **dórsko - severozápadne grécky**, používaný hlavne na Peloponéze, Kréte, Rhode, v Delfách, ale aj v tzv. Veľkom Grécku. Napokon je to **aiolský** dialekt, ktorý sa používal na ostrove Lesbos a priľahlom pobreží Malej Ázie, ale aj v Thessalii a Boiótii.

Z uvedených štyroch sa v nasledujúcom období, ktoré sa označuje ako archaické obdobie gréckej literatúry (8. - 6. stor. pred Kristom), tri dialekty etablovali ako literárne, menovite iónčina (attičtina sa naplno rozvinie až v nasledujúcom tzv. klasickom období), aiolčina a dórčina. Rozvoj jednotlivých dialektov je pri tom úzko spätý s konkrétnymi formami literárnej tvorby, ktorými jednotlivé grécke kmene prispeli do spoločného literárneho dedičstva. Dórovia rozvíjali zborovú lyriku (napr. Alkmán, Stésichoros, či neskôr

Pindaros), v aiolskom prostredí sa rozvíja sólová lyrika (Sapfó, Alkaios, Anakreón), resp. melika a staroiónčina je jazykom predovšetkým archaickej epiky (Homérske eposy). V iónčine sa však skladali aj epigramy a politická elégia. Vznik jednotlivých žánrov neskoršie obdobia často spájajú s konkrétnymi autormi, ktorí už pre nich predstavujú postavy legendárne a opradené rôznymi viac či menej pravdivými a uveriteľnými mýtmi, v každom prípade však poukazujú na to, že literárne žánre sa vnímajú ako tradičné a v nasledujúcich obdobiach sa daný dialekt, v ktorom konkrétny literárny žáner vznikol, preň považuje za záväzný.

V nasledujúcom období sa ťažisko literárneho vývoja presúva do Attiky a Atén, na čom má nemalý podiel rozvoj aténskej demokracie. V Aténach v druhej polovici 6. storočia vzniká nový literárny žáner, ktorým je tragédia. Dramatická tvorba reprezentovaná svojimi dvoma podobami, tragédiou a komédiou, predstavuje neoddeliteľnú súčasť politického života obce od momentu, keď sa súťaže v dramatickej tvorbe stanú pravidelnou súčasťou kultových slávností Veľkých Dionýzií. Keďže na priebeh festivalu dohliadal štátny úradník (archón eponymos), ktorý pridelením zboru vlastne rozhodoval o tom, či daná hra môže alebo nemôže byť v rámci festivalu uvedená na scénu, jednotlivé hry prechádzali určitým procesom posudzovania. Tak do tohto obdobia spadá aj vznik prvotných foriem literárnej kritiky, pretože okrem „politickej korektnosti" obsahu v tomto procese zaiste hrali úlohu aj estetické kvality diela.

S rozvojom aténskej demokracie v 5. storočí nastávajú priaznivé podmienky aj pre rozvoj rečníctva, pretože schopnosť účinne argumentovať a presviedčať či už zhromaždenie slobodných občanov, alebo súdny tribunál, bola pre aktívneho člena demokratickej obce kľúčová. V druhej polovici 5. storočia pred Kr. v Aténach pôsobilo viacero profesionálnych učiteľov rétoriky, ktorí sa nazývali sofisti. Sofistika však svojou relativizáciou základných postojov značne podkopala morálne základy spoločnosti spočívajúce na tradičných etických hodnotách, čo vyvolalo pomerne ostré reakcie zo strany filozofov. Literárna tvorba túto situáciu zrkadlí v množstve diel, či už ide o rôzne typy súdnych alebo politických rečí, alebo filozofické diela viacerých autorov, v ktorých sa rozvíja a etabluje attický dialekt ako jazyk literárnej prózy. Popri rečníctve a filozofii je dôležitým prozaickým literárnym žánrom aj historiografia a hoci Hérodotos svoje Dejiny napísal v pestrej iónčine, jeho nasledovník Thukydidés spísal na sklonku 5. storočia pred Kr. Dejiny peloponézskej vojny v attičtine. Attický dialekt dosiahne v nasledujúcom 4. storočí pred Kr. svoju klasickú výšku vo filozofickej próze Platóna a Xenofónta, či v rečníckych dielach Isokrata a Démosthena. Obdobie 5. - 4. stor. pred Kr. sa preto nazýva **attické**, alebo tiež klasické obdobie gréckej literatúry.

V r. 323 pred Kr. takmer súčasne zomreli Démosthenés, Aristotelés a Alexander Veľký. Nasledujúce obdobie sa nazýva helenizmus, pretože Alexander Veľký svojimi výbojmi rozšíril grécku kultúru do rôznych oblastí antického sveta, kde sa po rozpade jeho nadnárodnej ríše na ríše diadochov stala kultúrou vládnucej vrstvy a výraznou mierou ovplyvnila, čiže helenizovala miestne kultúry. Tento proces samozrejme nebol jednostranný a aj grécka kultúra prijímala z miestnych kultúr nové podnety, ktoré sa prejavujú v jazyku aj umení a literatúre. Helenistická kultúra sa najintenzívnejšie rozvíjala na miestach, kde mala podporu vládnucej vrstvy. Najdôležitejšie centrá boli Antiochia, Pergamon, egyptská Alexandria a na západe Rím (ktorý síce grécky jazyk neprijal, ale postupy literárnej tvorby prevzal od Grékov takmer bezo zvyšku), z nich najvýznamnejším sa stal ptolemajovský Egypt a jeho hlavné mesto, Alexandria.

Okrem toho, že tu vzniklo nové literárne hnutie, tzv. alexandrijská básnická moderna, buduje sa tu aj rozsiahla knižnica, ktorá si kladie za cieľ zhromaždiť na jedno miesto doslova všetky knihy sveta. Jej predstavený Kallimachos (asi 310 – 240 pred Kr.), zhodou okolností tiež najvýznamnejší predstaviteľ alexandrijskej básnickej moderny, v rámci svojho literárneho programu vníma všetko predchádzajúce ako tradíciu, ktorú je potrebné zachovať a študovať. Nová, teda moderná literatúra má síce z tejto bohatej tradície vychádzať a nadväzovať na ňu, má sa však riadiť modernými zásadami a vkusom svojej doby. Knižnica je miesto, kde sa odohráva vedecký výskum a bádanie v oblasti literatúry a jeho výsledkom je moderné literárne dielo. Textovokritickej činnosti alexandrijských vzdelancov a filológov vďačíme napríklad za to, v akej podobe poznáme Homérove eposy. Okrem literárnych štúdií sa však v období helenizmu intenzívne rozvíjajú aj ostatné vedné odbory ako matematika, geografia, prírodoveda etc., pričom jednotliví vzdelanci častokrát pôsobia na rôznych a značne vzdialených koncoch helenistického sveta, ktorý ďaleko presahuje hranice územia osídleného gréckymi kmeňmi.

Tento vzdelaný svet komunikuje tzv. *spoločným* jazykom (*ἡ κοινὴ διάλεκτος*), ktorý sa vyvíja na základe attičtiny klasického obdobia. Helenistická koiné je predovšetkým jazykom literárnej komunikácie, vzhľadom na to, že sa používa v rôznych končinách helenistického sveta (prakticky celé Stredomorie spolu s Blízkym a Stredným východom), zrkadlia sa v nej najrôznejšie lokálne vplyvy a prenikajú do nej prvky hovoreného jazyka. Najvýznamnejším literárnym dielom spísaným v *koiné* je Nový zákon.

Ďalším medzníkom v dejinách gréckej literatúry je rok 31 pred Kr., v ktorom sa Egypt po bitke pri Aktiu definitívne stáva súčasťou Rímskej ríše. Nasledujúce obdobie sa zvykne označovať ako Rímske obdobie, pretože osudy gréckej literatúry sa od tohto momentu spájajú s osudmi Rímskej ríše, najskôr celej, neskôr po jej rozdelení v roku 395 AD predovšetkým s jej východnou časťou, ktorá sa neskôr premení na Byzantskú ríšu a ako svoj úradný jazyk bude používať helenistickú koiné. *Spoločný dialekt* sa tak udrží ako jazyk úradnej a literárnej komunikácie až do pádu Konštantinopolu v r. 1453 a prežije ešte dlhšie aj pod osmanskou nadvládou.

Na začiatku kresťanskej éry tiež zaznamenávame v gréčtine viaceré zmeny, ktoré zasahujú predovšetkým jej fonetickú podobu. Melodický prízvuk nahrádza prízvuk dôrazový, ostrý prídych sa prestáva vyslovovať ako hláska *h* a stráca sa pojem rozdielu v kvantite samohlások, čiže napríklad pôvodne dlhé omega (ω) sa vyslovuje rovnako ako pôvodne krátke omikron (ο). Z dvojhlások sa stávajú jednoduché hlásky (monoftongizácia) a ako *i* sa vyslovuje okrem ι, υ aj η, ει a οι, medzi vokálmi preto celkom dominuje vokál *i*. Tento jav nazývame ***itacizmus*** (podľa toho, že písmeno *éta* η sa vyslovuje ako „*ita*“). Itacizovaná výslovnosť sa udržala v gréčtine dodnes.

Pre vývoj literatúry a aj písanej formy gréčtiny zohráva v rímskom období kľúčovú úlohu vznik literárneho hnutia zvaného ***atticizmus***, ktoré sa rozvíja v druhom storočí AD. Atticisti považovali helenistickú koiné v podstate za úpadkový jazyk a snažili sa svoju gréčtinu očistiť od rôznych cudzích jazykových vplyvov (barbarizmov). Ako vzor čistého jazykového prejavu si vzali attičtinu 5. a 4. stročia pred Kr. a vynikajúcich autorov klasického obdobia (Platón, Xenofón, Démosthenés, Isokratés, ale aj Thukydidés), ktorých nielenže napodobňovali, ale snažili sa ich v čistote štýlu a výrazu prekonať (*imitatio et aemulatio*). Z hľadiska jazykového vývoja to znamenalo, že sa vrátili k podobe jazyka, ktorý bol živý a používal sa pred viac než polovicou tisícročia. Ak bol písaný jazykový prejav doteraz ešte aspoň v sporadickom kontakte s jazykom hovoreným a prejavovali sa v ňom vplyvy hovorovej reči, jazyk vynikajúcej literatúry sa v tomto momente definitívne oddeľuje od živej

reči a stáva sa záležitosťou výlučne literárneho prejavu. Tento stav existencie vznešeného jazyka oficiálnej komunikácie, popri ktorom sa pre bežný neformálny styk používa jazyk obyčajný, resp. *ľudová reč*, sa v gréčtine zrkadlí až do 2. polovice 20. storočia v paralelnej existencii tzv. *kathareusy*, t.j. *čistého* jazyka oficiálnej komunikácie, a *dimotiki*, čiže ľudovej reči širokých vrstiev, ktorá vlastne reprezentuje súčasný stav vo vývoji živej gréčtiny od čias antiky až po dnes.

II. O týchto skriptách.

Základy klasickej gréčtiny I predstavujú prvý diel z celkových troch, z ktorých každý obsahuje 12 lekcií. Rozvrhnutie látky vo svojej koncepcii vychádza predovšetkým z *Cvičebnice jazyka řeckého* (J. Hnátek), ktorá sa v našom prostredí dlhodobo používala. 11 lekcií v tomto dieli skrípt zodpovedá preberanou látkou zhruba prvým 30 lekciám Hnátkovej *Cvičebnice*. Dvanásta lekcia je opakovacia. Pri hodinovej dotácii 4 hodiny týždenne by sa teda jeden diel skrípt mal dať prebrať za jeden semester, pričom na jednu lekciu by vychádzalo čosi viac než jeden týždeň. Dvanásta opakovacia lekcia môže semester uzatvárať, prípadne sa ňou môže začať nový.

Skriptá sú určené filologickým i nefilologickým odborom. Filológovia s vyššou hodinovou dotáciou v rámci nich preberú celú morfológiu, čo je za ideálnych podmienok možné počas troch semestrov. Nefilologické odbory s dvojhodinovou týždňovou dotáciou vystačia s jedným dielom aj na dva semestre, pričom látka a cvičenia sú koncipované tak, aby dali študentom solídne základy, na ktorých študent môže neskôr (i samostatne) budovať ďalej. Dôraz sa popri základných morfologických javoch kladie predovšetkým na prácu s gramatickými kategóriami, čím sa študent učí systematizovať často len intuitívne znalosti gramatických zákonitostí ako v gréčtine, tak i v rodnom jazyku. Od začiatku sa preto sústreďujeme aj na niektoré syntaktické javy (zapojenie a funkcia člena, vetné členy, niektoré typy vedľajších viet).

Ďalšia literatúra:

Bornemann, Eduard / Risch, Ernst: **Griechische Grammatik.** Diesterweg 1978.
Brodňanská, Erika: **Archaia helléniké glóssa.** Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2005.
Hnátek, Jaroslav a kol: **Cvičebnice jazyka řeckého.** Vyšehrad: Praha 1998.
Horáček, Filip - Chlup, Radek: **Učebnice klasické řečtiny**. Praha: Academia 2012.
Löwe, Gerhard: **Griechisches Lehrbuch - Einführungslehrgang.** Berlin: Volk und Wissen 1972**.**
Muchnová, Dagmar: **Syntax klasické řečtiny, I. vedlejší věty.** Praha: Karolinum 2006.
Niederle, Jindřich - Niederle, Václav - Varcl, Ladislav: **Mluvnice jazyka řeckého**. Praha: Vyšehrad 1999.
Slotty, Friedrich: **Einführung ins Griechische**. Berlin: Walter de Gruyter 1964.
Škoviera, Daniel - Panczová, Helena: **Mathemata Graeca.** Základy biblickej gréčtiny. Bratislava 2002.
Vernhes, Jean-Victor: **ἕρμαιον. Initiation au Grec Ancien.** Paris: OPHRYS 1996.

LEKCIA I.
Písmo, výslovnosť, prízvuk, interpunkcia. Čítanie a písanie.

I.1 PÍSMO

Grécke písmo sa podľa jeho prvých dvoch písmen nazýva **alfabeta**. Alfabeta pozostáva z nasledujúcich 24 znakov:

Α, α	a	ἄλφα	alfa
Β, β	b	βῆτα	béta
Γ, γ	g	γάμμα	gamma
Δ, δ	d	δέλτα	delta
Ε, ε	e	ἐ ψιλόν	epsilon
Ζ, ζ	z	ζῆτα	zéta
Η, η	é	ἦτα	éta
Θ, θ	th	θῆτα	théta
Ι, ι	i	ἰῶτα	ióta
Κ, κ	k	κάππα	kappa
Λ, λ	l	λάμβδα	lambda
Μ, μ	m	μῦ	mý
Ν, ν	n	νῦ	ný
Ξ, ξ	ks	ξεῖ, ξῖ	ksí
Ο, ο	o	ὀ μικρόν	omikron
Π, π	p	πεῖ, πῖ	pí
Ρ, ῥ	r	ῥῶ	ró
Σ, σ/ς[1]	s	σίγμα	sigma
Τ, τ	t	ταῦ	tau
Υ, υ	y, u	ὐ ψιλόν	ypsilon
Φ, φ	f	φεῖ, φῖ	fí
Χ, χ	ch	χεῖ, χῖ	chí
Ψ, ψ	ps	ψεῖ, ψῖ	psí
Ω, ω	ó	ὠ μέγα	ómega

Alfabeta má pôvod vo fénickom hláskovom písme, ako svedčí forma, názvy a poradie jednotlivých litier. Gréci ho od Féničanov prevzali okolo r. 1000 pred Kristom a prispôsobili potrebám svojho jazyka tak, že pôvodné písmo, ktoré pozostávalo len zo znakov pre spoluhlásky (konsonanty), rozšírili aj o znaky pre samohlásky. Ako priamy

[1] Σ, σ sa používa na začiatku a v strede slova, ς na konci slova.

dôsledok politickej rozdrobenosti Grécka, ale aj existencie viacerých dialektov, sa popri najstaršom, tzv. ***južnom*** variante alfabety, vyvinuli mnohé ďalšie, ktoré však možno rozdeliť do dvoch veľkých skupín, ***západnej*** a ***východnej.*** Kým západný variant neskôr prevzali Rimania a na jeho základe vznikla latinka, pre grécky hovoriaci svet sa časom ustálil variant východný (v Aténach oficiálne na konci 5. storočia pred Kr.), zvaný tiež ***iónsko-attický.*** Jedným z najnápadnejších rozdielov medzi nimi je, že kým východný variant používa znak **X** pre hlásku *ch*, v západnom variante reprezentuje skupinu *ks* a s touto hodnotu prešiel aj do latinky.

·ϒϒϒ·

I.2 VÝSLOVNOSŤ

- Pre tzv. velárne „n“ (ako je v slovenčina napríklad v slove „banka“) používala gréčtina znak *gamma*, preto **γ** pred **κ, γ, χ, ξ** sa vyslovuje ako „**n**“; napr.:

  ἄγγελος [angelos]
  ὄγκος [onkos]
  ἀγχίνοια [anchinoia]
  φάλαγξ [falanks]

- **υ** vyslovujeme obyčajne ako „**y**,“ ale:
  - za inou <u>samohláskou</u> ako „**u**“ napr.:
    Παυσανίας [Pausanias]
    Εὐριπίδης [Euripidés]
  - <u>**ου**</u> vyslovujeme ako „**u**“ napr.:
    δοῦλος [dulos]

·ϒϒϒ·

I.3 PRÍZVUK

Na rozdiel od väčšiny moderných jazykov nebol prízvuk v klasickej gréčtine dôrazový, ale <u>melodický.</u> Kým dôrazový prízvuk (ako je napr. v slovenčine, ale aj v modernej gréčtine) plní predovšetkým tzv. delimitačnú funkciu (prízvukovaná slabika vyznačuje hranice významových celkov, konkrétne v slovenčine je to začiatok slova), melodický prízvuk ***rozlišuje význam***, to znamená, že tá istá slabika, resp. slovo môže mať v závislosti od prízvuku **rôzne významy**. Kým dôrazový prízvuk je pevný, čiže spája sa spravidla vždy s konkrétnou polohou v slove (napr. v slovenčine má každé plnovýznamové slovo prízvuk na prvej slabike), melodický prízvuk je **pohyblivý**.

Každé grécke slovo môže mať iba jeden prízvuk a vždy <u>na niektorej z posledných troch slabík.</u> Prízvuk v gréčtine môže byť trojaký: ostrý, prieťažný a ťažký.

I.3.1 Ostrý prízvuk

Ak má slovo ostrý prízvuk (προσῳδία ὀξεῖα), ktorý sa značí podobne ako náš dĺžeň (í) na:

- **prvej slabike od konca**, ako napr. v slove **ψυχή**, nazývame ho **oxytonon**
- **druhej slabike od konca**, ako **λόγος**, nazývame ho **paroxytonon**
- **tretej slabike od konca**, ako **Φίλιππος**, nazývame ho **proparoxytonon**

I.3.2 Prieťažný prízvuk

Prieťažný prízvuk (προσῳδία περισπωμένη), značí sa ῀, môže byť len na prvej alebo druhej slabike od konca a môže byť len na dlhej samohláske alebo na dvojhláske. Ak má slovo prieťažný prízvuk na:

- **prvej slabike od konca**, ako napr. v slove **perispómenon** **Ἀθηνᾶ**, nazývame ho
- **druhej slabike od konca**, ako napr. v slove **properispómenon** **Μοῦσα**, nazývame ho

I.3.3 Ťažký prízvuk

Ťažký prízvuk (προσῳδία βαρεῖα), značí sa ὺ, môže byť len na prvej slabike od konca, ako napr. v slove ἐστὶν. Slovo s ťažkým prízvukom nazývame barytonon.

·ϒϒϒ·

I.4 PRÍDYCH

Ak slovo začína samohláskou alebo dvojhláskou, má vždy prídych, ak začína dvojhláskou, prídych (aj prízvuk) sa píše na druhú z dvojice hlások. Prídych (spiritus) môže byť dvojaký:

- **jemný** (*spiritus lenis*) **ἀ** – nevyslovujeme ho:
  - **ἀγχίνοια** [anchinoia]
  - **Εὐριπίδης** [Euripidés]
- **ostrý** (*spiritus asper*) **ἁ** – vyslovuje sa ako „h“
  - **Ἕκτωρ** [Hektór]
  - **Αἵμων** [Haimón]
- Ak slovo začína hláskou **ῥ**, má vždy ostrý prídych, ktorý ale nevyslovujeme:
  - **Ῥόδος** Rodos

·ϒϒϒ·

I.5 IOTA SUBSCRIPTUM A ADSCRIPTUM

Ak za dlhou samohláskou „á," „é," alebo „ó" nasleduje ι, vytvára obyčajne s dlhou samohláskou tzv. nepravú dvojhlásku; ι sa v takomto prípade podpisuje pod dlhú samohlásku (*iota subscriptum*, „podpísané iota") a nevyslovuje sa: ᾳ ῃ ῳ.

Ak nepravá dvojhláska stojí na začiatku slova a slovo začína veľkým písmenom, iota sa nepodpisuje, ale píše sa vedľa veľkého písmena (*iota adscriprum*, „pripísané iota"); rovnako sa nevyslovuje, napr. Ἅι̲δης [Hádés]

- že ide o *iota adscriptum* poznáme podľa toho, že prízvuk a prídych sú na prvej samohláske (v prípade pravej dvojhlásky sa prízvuk a prídych vždy píšu až nad druhú hlásku)

·ϒϒϒ·

I.6 DELENIE GRÉCKYCH HLÁSOK

A. <u>Spoluhlásky (konsonanty)</u>:

- **záverové**:
  - zadopodnebné (velárne, starší názov hrdelné) κ, γ, χ
  - perné (labiálne) π, β, φ
  - zubné (dentálne) τ, δ, θ
- **nazálne** μ, ν
- **likvidy** (plynné) λ, ϱ
- **trené** σ

B. <u>Samohlásky (vokály):</u>

- **<u>krátke</u>**: ε, ο
- **<u>dlhé</u>**: η, ω
- α, ι, υ môžu byť krátke alebo dlhé, v písme sa ich dĺžka obyčajne neznačí. V slovníku, ak je potrebné na dĺžku upozorniť, sa ich dĺžka značí vodorovnou čiarkou nad písmenom(ᾱ, ῑ, ῡ), ak sa naopak upozorňuje na to, že sú krátke, kladie sa nad písmeno háčik (ᾰ, ῐ, ῠ).

C. <u>Dvojhlásky (diftongy):</u>

αι [aj]	**αυ** [au]	**ει** [ej]
ευ [eu]	**ηυ** [éu]	**οι** [oj]
ου [ú]	**ωυ** [óu]	**υι** [yj]

CVIČENIE I.

Úlohy:

1. Čítajte nahlas text a určujte jednotlivé slová podľa prízvuku.
2. Transkribujte prvých päť riadkov do latinky a rozlišujte pri tom znaky pre dlhé a krátke samohlásky.
3. Prepíšte v alfabete ľubovoľných päť riadkov textu a dávajte pri tom pozor na písanie prídychov a prízvukov.

καὶ οὐκέτι τρία ἢ τέτταρα στάδια διειχέτην τὼ φάλαγγε ἀπ᾽ ἀλλήλων ἡνίκα ἐπαιάνιζόν τε οἱ Ἕλληνες καὶ ἤρχοντο ἀντίοι ἰέναι τοῖς πολεμίοις. ὡς δὲ πορευομένων ἐξεκύμαινέ τι τῆς φάλαγγος, τὸ ὑπολειπόμενον ἤρξατο δρόμῳ θεῖν· καὶ ἅμα ἐφθέγξαντο πάντες οἷον τῷ Ἐνυαλίῳ ἐλελίζουσι, καὶ πάντες δὲ ἔθεον. λέγουσι δέ τινες ὡς καὶ ταῖς ἀσπίσι πρὸς τὰ δόρατα ἐδούπησαν φόβον ποιοῦντες τοῖς ἵπποις. πρὶν δὲ τόξευμα ἐξικνεῖσθαι ἐκκλίνουσιν οἱ βάρβαροι καὶ φεύγουσι. καὶ ἐνταῦθα δὴ ἐδίωκον μὲν κατὰ κράτος οἱ Ἕλληνες, ἐβόων δὲ ἀλλήλοις μὴ θεῖν δρόμῳ, ἀλλ᾽ ἐν τάξει ἕπεσθαι. τὰ δ᾽ ἅρματα ἐφέροντο τὰ μὲν δι᾽ αὐτῶν τῶν πολεμίων, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν Ἑλλήνων κενὰ ἡνιόχων. οἱ δ᾽ ἐπεὶ προΐδοιεν, διίσταντο· ἔστι δ᾽ ὅστις καὶ κατελήφθη ὥσπερ ἐν ἱπποδρόμῳ ἐκπλαγείς· καὶ οὐδὲν μέντοι οὐδὲ τοῦτον παθεῖν ἔφασαν, οὐδ᾽ ἄλλος δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἔπαθεν οὐδεὶς οὐδέν, πλὴν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ τοξευθῆναί τις ἐλέγετο. Κῦρος δ᾽ ὁρῶν τοὺς Ἕλληνας νικῶντας τὸ καθ᾽ αὑτοὺς καὶ διώκοντας, ἡδόμενος καὶ προσκυνούμενος ἤδη ὡς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀμφ᾽ αὐτόν, οὐδ᾽ ὡς ἐξήχθη διώκειν, ἀλλὰ συνεσπειραμένην ἔχων τὴν τῶν σὺν ἑαυτῷ ἑξακοσίων ἱππέων τάξιν ἐπεμελεῖτο ὅ τι ποιήσει βασιλεύς. καὶ γὰρ ἤδει αὐτὸν ὅτι μέσον ἔχοι τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος. καὶ πάντες δ᾽ οἱ τῶν βαρβάρων ἄρχοντες μέσον ἔχοντες τὸ αὑτῶν ἡγοῦνται, νομίζοντες οὕτω καὶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι, ἢν ᾖ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἑκατέρωθεν, καὶ εἴ τι παραγγεῖλαι χρήζοιεν, ἡμίσει ἂν χρόνῳ αἰσθάνεσθαι τὸ στράτευμα. καὶ βασιλεὺς δὴ τότε μέσον ἔχων τῆς αὑτοῦ στρατιᾶς ὅμως ἔξω ἐγένετο τοῦ Κύρου εὐωνύμου κέρατος. ἐπεὶ δ᾽ οὐδεὶς αὐτῷ ἐμάχετο ἐκ τοῦ ἀντίου οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ τεταγμένοις ἔμπροσθεν, ἐπέκαμπτεν ὡς εἰς κύκλωσιν. ἔνθα δὴ Κῦρος δείσας μὴ ὄπισθεν γενόμενος κατακόψῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἐλαύνει ἀντίος· καὶ ἐμβαλὼν σὺν τοῖς ἑξακοσίοις νικᾷ τοὺς πρὸ βασιλέως τεταγμένους καὶ εἰς φυγὴν

ἔτρεψε τοὺς ἑξακισχιλίους, καὶ ἀποκτεῖναι λέγεται αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ Ἀρταγέρσην τὸν ἄρχοντα αὐτῶν. ὡς δ᾽ ἡ τροπὴ ἐγένετο, διασπείρονται καὶ οἱ Κύρου ἑξακόσιοι εἰς τὸ διώκειν ὁρμήσαντες, πλὴν πάνυ ὀλίγοι ἀμφ᾽ αὐτὸν κατελείφθησαν, σχεδὸν οἱ ὁμοτράπεζοι καλούμενοι. σὺν τούτοις δὲ ὢν καθορᾷ βασιλέα καὶ τὸ ἀμφ᾽ ἐκεῖνον στῖφος· καὶ εὐθὺς οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλ᾽ εἰπὼν «τὸν ἄνδρα ὁρῶ» ἵετο ἐπ᾽ αὐτὸν καὶ παίει κατὰ τὸ στέρνον καὶ τιτρώσκει διὰ τοῦ θώρακος, ὥς φησι Κτησίας ὁ ἰατρός, καὶ ἰᾶσθαι αὐτὸς τὸ τραῦμά φησι. παίοντα δ᾽ αὐτὸν ἀκοντίζει τις παλτῷ ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν βιαίως· καὶ ἐνταῦθα μαχόμενοι καὶ βασιλεὺς καὶ Κῦρος καὶ οἱ ἀμφ᾽ αὐτοὺς ὑπὲρ ἑκατέρου, ὁπόσοι μὲν τῶν ἀμφὶ βασιλέα ἀπέθνησκον Κτησίας λέγει· παρ᾽ ἐκείνῳ γὰρ ἦν· Κῦρος δὲ αὐτός τε ἀπέθανε καὶ ὀκτὼ οἱ ἄριστοι τῶν περὶ αὐτὸν ἔκειντο ἐπ᾽ αὐτῷ. Ἀρταπάτης δ᾽ ὁ πιστότατος αὐτῷ τῶν σκηπτούχων θεράπων λέγεται, ἐπειδὴ πεπτωκότα εἶδε Κῦρον, καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου περιπεσεῖν αὐτῷ. καὶ οἱ μέν φασι βασιλέα κελεῦσαί τινα ἐπισφάξαι αὐτὸν Κύρῳ, οἱ δ᾽ ἑαυτὸν ἐπισφάξασθαι σπασάμενον τὸν ἀκινάκην· εἶχε γὰρ χρυσοῦν· καὶ στρεπτὸν δ᾽ ἐφόρει καὶ ψέλια καὶ τἆλλα ὥσπερ οἱ ἄριστοι Περσῶν· ἐτετίμητο γὰρ ὑπὸ Κύρου δι᾽ εὔνοιάν τε καὶ πιστότητα.

Poznámky ku gréckej interpunkcii:

- okrem nám známych interpunkčných znamienok (. ,), ktorých funkcia v gréčtine sa zhoduje s ich funkciou v slovenskom texte, sa v gréckych textoch stretávame s tzv. stredníkom (·), ktorý plní funkciu našej bodkočiarky alebo dvojbodky.
- **; = ? bodkočiarka v gréckom texte plní funkciu nášho otáznika**

τὸν ἄνδρα ὁρῶ!